

1944, 8. říjen. Banská Bystrica. — Programový článek orgánu Demokratické strany „Čas“, ve kterém se snaží Demokratická strana dokázat, že nemá nic společného s protidemokratickými a protisocialistickými živly na Slovensku.¹

Aby bolo jasno!

Treba prehovoríť otvorene, aby sme si boli na čistom. Politické pomery na Slovensku skonsolidovaly sa tak, že máme dve strany: strany Komunistickú a stranu Demokratickú. Je v záujme nášho oslobodzovacieho boja, aby nedošlo k utvoreniu ďalších strán, a je viac než pravdepodobné, že k nim ani nedôjde, lebo by znovu uviedly systém korupcie a špiny a upadaly by do starých chýb a osudných omylov.

Niektorí ľudia by však chceli vtláčiť strane Demokratickej punc pravičiarisky a reakcionársky. Je to blud a zámerné klamanie. Strana Demokratická, ako už raz bolo spomenuté, nemá a nechce mať ničoho spoločného so živlami, ktoré sa zámerne spojčovaly so záujmami protisocialistickými a protidemokratickými. Strana demokratická nie je ničím iným, než aké meno nosí na svojom štíte, a názov komunistickej strany tiež jasne hovorí, aký ona cieľ sleduje. Máme však prvoradý a najbližší spoločný cieľ: Zničiť fašizmus a vykoreniť ho do dôsledkov.

Vyhnať hitlerovských barbarov z našej krajiny, prejsť do útočku a oslobodiť prechodne stratené slovenské mestá a dediny. Koncentrovať všetky sily na obranné práce.

Len a len k tomuto cieľu musí smerovať každý náš krok, každý počin, každý riadok.

Statočný demokrat a statočný komunista si to už dávno uvedomili a ani jeden ani druhý nebudú trieštiť sily pre záujmy úzko stranníckeho; naopak, musíme si všade pomáhať a táto pomoc musí byť vzájomná.

Dve strany sú však potrebné, aby jedna kontrolovala druhú, aby výkonná moc predstavovala skutočnú politickú vôľu národa. Strana demokratická neuznáva nadvládu jednej triedy nad triedou druhou, pretože triednu nenávisť zavrhuje a vidí všade len ľudí, a to: ľudí statočných, zanietených za svoju myšlienku a za spravodlivosť svojej veci a ľudí bez-

¹ V době Slovenského národního povstání slovenská demokratická buržoazie svou politickou stranu v pravém slova smyslu neměla. V důsledku politické a mravní krize, do níž se dostala neludácká slovenská buržoazie po kapitulaci před luďáky a na základě kolaborace s nimi v prvých letech existence tzv. slovenského štátu, nemohla žádná z buržoazních skupin, jež byly zastoupeny v ilegální Slovenské národní radě, navázat organizačně na stranickopolitickou činnost z časů předmnichovských.

Při vzniku povstání existoval pouze tzv. občansko-demokratický směr či blok, seskupený především na půdě SNR, později se ustavil dočasný Demokratický klub v B. Bystrici, který vypracoval a přijal programové zásady a zvolil vedení v čele s čestným předsedou V. Šrobárem a předsedou J. Ursínym (srv. J. Lettrich, „O Slovenskej národnej rade“, str. 25). V druhé polovině září začalo se již hovořit o „Demokratické straně na Slovensku“. Tak např. sjednocovací sjezd KSS 17. září 1944 pozdravil Ursíny „v mene zakladajúcej sa Demokratickej strany“, která si podle jeho slov vytyčila za cíl „sdružovat všechny pokrokové ideové směry občianske na Slovensku“. (Čas, 19. 9. 1944.) Téhož dne, 17. 9. 1944 vyšlo první číslo časopisu „Čas“ s podtitulkem „Ústredný orgán Demokratickej strany na Slovensku“. Kromě „Času“ měla DS ještě jeden tiskový orgán — „Národné noviny“, které od poloviny září, kdy začaly vycházet ve Zvolenu, zřetelně inklinovaly k „občansko-demokratickému směru“ a od čísla 120 (27. 9. 1944) byly označeny jako „Orgán Demokratickej strany na Slovensku“. Okresní ani místní organizace a orgány DS za povstání nevytvářela. Jediný další známý údaj o její organizaci pochází od Lettricha, který napsal ve své práci „Modern History of Slovakia“, vydané v emigraci, že čestným předsedou a úřadujícím předsedou DS za povstání byli již zmínění Šrobár s Ursínym, místopředsedou J. Lettrich a generálním tajemníkem M. Kulich.

Počáteční stadium existence Demokratické strany možno charakterizovat jako etapu sbírání kádrů z řad činitelů někdejších politických stran (agrární, národní, živnostenské, event. i nár. socialistické), kteří nebyli příliš zkompromitováni kolaborací s tísovským režimem. Vedoucí postavení v ní zaujala skupina bývalých agrárníků, představovaná Ursínym a Lettrichem, konfesíonálně evangelíků, což mělo v tehdejších slovenských poměrech dosti velkou váhu. Vedoucí představitelé Demokratické strany se hlásili k cílům národně osvobozenického boje a vyslovovali v té době souhlas s demokratickými revolučními přeměnami. Od počátku ovšem

se snažili prosazovat jak v protifašistickém boji, tak při budování základů lidově demokratického zřízení buržoazní linii. Jejich skutečným cílem byla obhajoba zájmů slovenské buržoazie. Souhlasili s revolučními změnami, poněvadž jim nemohli zabránit a protože se ještě definitivně neřešila otázka moci.

Politický profil Demokratické strany, její ideová výzbroj, program, hesla, způsob agitace byly zpočátku velmi nevyhraněné. Zatím — za povstání a potom ještě krátce po osvobození — bylo vyloučeno, aby mohla využít dvou nejsilnějších zbraní, které v ideologickém a politickém boji slovenské buržoazii zbývaly, totiž nacionalismu a reakčního klerikalismu. Proto vystupovala s mnohoznačnými hesly svobody a demokracie, hlásila se k ideovému světu Masarykovu (v záhlaví „Času“ bylo Masarykovo heslo „Pravda vítězí“, což bylo náležitě vyzdvíženo i v letáku, který oznamoval vyjití prvního čísla ústředního tiskového orgánu DS), k politice náboženské tolerance, humanity, dobra, reforem společnosti, vycházejících z obrody lidského nitra apod. Dobrou představou o tom dávají úvodníky povstaleckého „Času“ a mnohdy již jen samotné jejich názvy: „Zlatá středná cesta“, „Pravá demokracia“ apod. Tvůrcům Demokratické strany šlo o to, aby se pod jejími prapory a v jejím ideovém rámci našlo dosti místa pro představitele všech buržoazních ideových a politických směrů (s výjimkou luďáků — prozatím) a aby „pružný“ program vytvořil co nejlepší možnosti pro ovlivňování širokých lidových, pracujících vrstev, zejména maloburžoazie. Šlo jim o to, aby Demokratická strana získala v očích lidu důvěru jako rozumný, rozvážený a reformám přístupný tvůrce, aby byla v očích lidu tím, co o ní prohlásil o něco později, na I. sjezdu v červenci 1945 J. Ursíny: „...DS nie je pokračovateľkou žiadnej inej strany z minulosti. Je ona stranou úplne novou... Je stranou pracujúceho ľudu, a to roľníkov, robotníkov, živnostníkov, remeselníkov ako i pracujúcej inteligencie. Nie je stranou jednej konfesie, ale stranou kresťanskou, zahrnujúcou príslušníkov všetkých cirkví kresťanských, nevylučujúca zo seba ani nekresťanov.“ (Čas, 11. 7. 1945.)

Za povstání byly publikovány obsáhlé „Programové zásady Demokratickej strany“, a to v samostatné brožůře a na počátku října 1944 též na pokračování v „Čase“. Tento program je nesen vzpomenuťmi již zásadami charakteristickými pro tehdejší ideový a politický profil DS. Zde si skutečně může vybrat každý; neurčitost programu je přímý záměr jeho autorů. Např. pokud šlo o řešení slovenské otázky, našel tu své i skalní „čechoslovák“ i slovenský nacionalista. Podobně byly koncipovány i oddíly „hospodářská a sociální politika“, silně akcentované ve směru sociálně reformním, z nichž pro zajímavost a názornost citujeme větší pasáže: „Ani jedna zo známých hospodárskych sústav, či už ide o individualistickú, alebo o kolektivistickú, sama osebe neposkytuje podklad pre vhodné riešenie hospodárskych a sociálnych otázok Slovenska. Preto neprikladáme sa jednoznačne ani k jednej z nich. Zásadne zastávame princíp súkromného vlastníctva, ako aj s ním súvisiacej smluvnej slobody a voľnej súťaže. Zároveň však kladieme požiadavku obmedzenia platnosti týchto zásad do takej miery, do akej to vyžadujú ohľady na hmotné, kultúrne a sociálne potreby širokých vrstiev národa... Liberalizmus je prekonanou inštitúciou. Socializmus vo svojej pôvodnej podobe, najmä nakoľko sleduje revolučné zmeny hospodárskej a sociálnej oblastí, je v niektorých ohľadoch prakticky neuskutočniteľný... Medzi najúčinnnejšie prostriedky odstránenia hospodárskych a sociálnych protív, vytvorených platnosťou princípu súkromného vlastníctva, pokladáme družstevné podnikanie, ktorému treba zaistiť náležitú podporu... Sme za takú sociálnu politiku, ktorá zvýši životnú úroveň sociálne najslabších na úroveň dôstojnú slobodného a nezávislého človeka. Tento cieľ možno dosiahnuť len spravodlivým rozdelením všetkých hodnôt, nech sú už produktom ľudskej práce alebo darom prírody, slušnou úpravou mzdy, obmedzením hromadenia neprimeraných majetkov a dôchodkov. Rozdelenie dôchodku a majetku nech sa deje tak, aby neboli uprednostňovaní ani skracovaní jednotlivci, ani stavy, ani spoločenské triedy. Preto sme zásadne za také sociálne reformy, ktoré rýchle a účinne zaistia dosiahnutie práve uvedených cieľov... Vhodne upravená účasť pracujúcich na výsledkoch podnikania je odôvodnená, uskutočniť sa však môže s príslušným ohľadom na potreby iniciatívy, jednotného vedenia a tvorby odôvodnených kapitálových rezerv, potrebných na rozvoj výroby. K poštátneiu veľkých podnikov určitých kategórií, niektorých bánk atď. stavíme sa kladne, ak sa tým lepšie poslúži sociálnym potrebám a verejným záujmom.“ (Citováno podle brožůry „Programové zásady Demokratickej strany, str. 13—22.)

Za povstání ještě Demokratická strana nepředstavovala politickou sílu, byla konglomerátem jednotlivých politických skupin. Jeden ze současníků ji charakterizoval takto: „V rámci dem. strany bolo mnoho frakcií a veľké žranie. Tým, že táto strana vznikla zlepením mnohých skupín (6—7) trenice neprestávali a často mlňovorili vedúci ich ľudia, ako sú znechutení osobníčkárstvom tzv. ich zaslúžilých ľudí... Ideový program sa vymýšľa umele. Vcelku však možno povedať, že sa zliali do dem. strany všetky skupiny okrem ľudákov...“ (AÚV KSČ Praha.) V tom však, že se do ní slily všechny buržoazní skupiny a směry, že se stala jedinou ne-socialistickou stranou, že tak prakticky získala monopol na sbírání hlasů všech, kdo buď nesouhlasili s komunisty, anebo ještě nechápali, že politika komunistické strany je vedena zájmy nejširších lidových vrstev, rozkvětu slovenského národa jako celku, v tom byla latentní síla Demokratické strany od samého jejího vzniku. Existence jediné monopolní buržoazní strany (v době vzniku byla však DS stranou více méně maloburžoazní se sociálně reformním programem) poskytovala v pozdějším vývoji za podmínek, jimiž se v Československu uskutečňoval přechod k socialismu, možnost k lákavému pokusu o vytvoření silného protikomunistického předvolebního bloku. Neurčitostí svého programu, politickou dvojitvářností a demagogií, jejíž ukázkou je i úvodník „Aby bolo jasno!“, který přetiskujeme v úplnosti, vytvářela k tomu Demokratická strana předpoklady od počátku své existence.

charakterných, podliakov, vykorisťovateľov a demagogov. Rozumie sa, že vždy robiť rozdiel medzi nimi.

Bolo chybou demokracie v minulosti, že príliš dôverovala ľuďom a spoliehala sa na ich statočnosť. Túto dôveru bezcharakterné individuu zneužívaly a z tohto poznania demokracia vzala dnes už dôsledky.

Oderaz sa z á k o n m i znemožní: vykorisťovanie a systém, kde sa na jednej strane budú iba hromadiť prebytky a luxus, a na druhej strane nebude čo do úst vložiť. Tieto zákony nezostanú len v Úradnom Vestníku, ale presadíme ich aj do života. Lenže nastolíme spravodlivosť nie násilím, ale zákonmi, a to spravodlivosť takú, aby nik nezavdal oprávnených príčin sťažovať si, že sa mu krivdí.

Pripomíname ešte, že strana Komunistická je stranou marxistickou a z toho vyplýva aj skutočnosť, že prijíma nielen Marxove princípy národohospodárske, ale i filozofické (dialektika, historický materializmus etc.).

Tak ako sa opiera strana Komunistická o Marxa, opierame sa my v tomto ohľade celou svojou váhou o myšlienkový svet Masarykov. Nech sa opováži niekto tvrdiť, že Masaryk bol reakcionárom! Nech sa opováži niekto tvrdiť, že všetci ti, ktorí neprijímali filozofické a národohospodárske náhľady Karola Marxa, boli reakcionármi!

Nijaký reakcionár a nijaký prepíaty pravičiar starého razenia nemôže mať predsa u nás miesta, z jednoduchej príčiny, že vedíme tento boj proti všetkým reakcionárom, prepíatym pravičiarom starého razenia a fašistom, a tento boj sa skončí ich neodvratnou záhubou.

Omyl, veľký omyl, ak niekto tvrdí, že strana demokratická zachraňuje kapitalizmus so všetkými vykorisťovateľskými a zhubnými zjavmi, tak ako ho dosiaľ zachraňoval fašizmus. Týmto ignorantom odporúčame, aby si prečítali — ak budú mať času — niekedy aj diela vedecké, aby trochu hlbšie načreli do tohto komplexu problémov a neodbavovali ich diletantským mávnutím ruky.

Súkromné vlastníctvo ponechali i v SSSR, pravda, nie ako prostriedok na ovládanie výroby a mocenských kľúčov. O to aj nám ide a toho sa držíme. Dnes niet času, ani miesta v novinách, v rozhovoroch, v boji atď. na iné ako: vzájomne a úprimne si pomáhať, sjednotiť sa s celou dušou a s celým srdcom v terajšom protifašistickom oslobodzovacom boji, aby sme boli silnejší a urýchlili koniec gardistickému a hitlerovskému vladáreniu u nás a vyhnali z našej svätej krajiny nemeckých barbarov. Musíme koncentrovať všetky sily na obranné práce, presadiť ich a uviesť do života.

Musíme oslobodiť prechodne stratené slovenské mestá a dediny a prejsť do ú t o k u. Všetkými svojimi ľudskými silami musíme to napomáhať v úprimnej vzájomnosti.

Len to a nič iné je teraz dôležité!

Čas, 8. 10. 1944, čís. 19.

[78]

1944, 11. říjen. Banská Bystrica. — Úvodník povstalecké „Pravdy“ o úkolech dělnické třídy na osvobozeném území, zejména o dělnické kontrole výroby v závodech.¹

Nové úlohy robotníků

Slovenské povstanie postavilo robotníkov v továrňach pred nové veľké úlohy. V občianskom živote vznikly nové revolučné orgány, miestne i okresné národné výbory, ktoré majú najširšie práva, reprezentujú politickú moc ľudu a sú jej zárukou. V závodoch sú to závodné

¹ Autorem článku byl S. Takáč.